

VÁLASZFÉLE SZILÁGYI ÁKOSNAK ÖNSZEMLÉLETÜNK ÜGYÉBEN

Magyarország 1918-as feldarabolása, az azóta többször is megerősített helyzet és a területeken kialakuló új élet talán minden szempontból, de a kisebbségi magyarság szempontjából mindenképpen abnormális és tarthatatlan. Feltehetően e tény az is elismerik aberrálnak, akik ilyen vagy olyan megfontolások alapján, kényszerből vagy haszonból a kialakult helyzettel - a nyilvánosság előtt - egyetértenek.

De számukra egyáltalán nem mindegy, hogy nemzeti önszemléletünkben milyen indokok és érdekek működnek és hatnak abba az irányba, hogy a jelenlegi helyzet elfogadását és az elfogadott helyzet életrendjének kialakítását adott esetben helyeselni lehessen.

Mint tűnik, Szilágyi Ákos is ezt a kérdést próbálja “megoldani” nemrég megjelent cikkében /*/, ami meglehetősen ellenséges viszonyulást provokált ki maga ellen. S azt hisszük mi is, joggal.

Ha valaki “nemzetiségi” létünk feltételeit és kényszereit vizsgálja, joggal várhatjuk el tőle, hogy ne az elmúlt fél évszázad prekonceptióit, azokat idézőjel nélkül idézgetve visszahangozza újra, hanem - ha már megszólal - próbáljon vagy elméletileg újat mondani, vagy politikai helyzetünk neuralgikus következményeiről nyílt szóval állást foglalni. Szilágyi Ákos cikke pont ezt nem tette; illetve megpróbálta enyhe formában - és jogos indulatok megnyerése vagy leszerelése érdekében - idézgetni a ‘45 után elnémított problémák egyszerű meglétét (feltehetően azt hitte, hogy ezzel már a bátrak közé sorolhatóvá vált). Másrészt olyan elméleti asszociációkba bocsájtkozott, melyeknek kiindulópontján néhány történeti, eddig tiltott, letagadott esemény “objektív” bevállása állt, amelyeket viszont a szerző a Kelet-Európában közel 40 éve gyakorolt sztálinizmus fölháborító gyakorlati összegzéseinek és végkövetkeztetéseinek rendelt alá.

Szilágyi Ákos persze nem a Rákosi-Révai vonal hagyományos pályáján halad. Az említett duó igazán semmilyen elméleti-ködösítő erőfeszítést nem tett ahhoz, hogy elsőnek az elszakított területek magyarságát áldozza fel a “hatalmi konszolidáció” oltárszemétdombján (ma már tudjuk, hogy a “Rákosi és Erdély” címszó alá eső kijelentések és próbálkozások kivétel nélkül manipulatív hazugságok voltak, mint az 50-es évek minden hatalmi húzása).

Szilágyi abból indul ki, hogy ezt a helyzetet kész ténynek veszi. Önmagát és minket is ez elé állít, majd pozitív megoldásokat javasol, amelyek persze e tények “továbbfejlesztésének” egyszerű logikájából adódnának. Ám mielőtt erre kitérnénk, nézzük meg, mi is ez a logika.

Szilágyi alapállása, hogy a nemzetiségi irodalmak más társadalmi-gazdasági, “környezeti” feltételek között jöttek létre és élnek, mint a magyar “nemzeti” irodalom, így természetesen különböznek attól, s ez az elkülönülés akkora méreteket öltött, hogy a “nemzetiségi” irodalmakat a “magyar” irodalom már nem úgy szemléli, mint önmagát, hanem mint valami mást. És a nemzetiségi irodalmak is ekként tekintenek a magyar irodalomra (receptiós szempont). Nos ez valóban így van, csak hogy nem irodalmi-művészeti, hanem politikai és a politika által javallott szempontokból. Mind a magyarországi, mind a román kormányzat politikájának fő vonása, hogy az “egymás belügyeinek tiszteletben tartása” alapján a kisebbségeket a megfelelő anyaország a másik állam kényének-kedvének, gátlástalanságának kiszolgáltatja. Hangsúlyozom, ez politikai kérdés és nem irodalmi. Az irodalomban ugyanis olyan *más* tényezők is munkálnak, amelyek a külső feltételekkel szemben az irodalmi élet

*SZILÁGYI ÁKOS: A magyar irodalom önszempléletteréről, in: Új Forrás 1982/2, 54-60. old.

alakulásában nagyobb befolyással bírnak. Amit az erdélyi magyar irodalom a román rendszertől kap és kapott, az merő elnyomás, cenzúra, korlátozás. És semmi több! Amit Erdély Romániától kap és kapott, az végső soron egyfajta gyarmatosítás, s ezt az idetelepített románok is nagyon jól érzékelik és szenvedik. Ilyen körülmények között irodalmunk, mint életünk bármely területe vagy vetülete, a környezettől és a “független” nemzetiségi “fejlődéstől” legföljebb azokat a szögesdrótokat kapja, amelyek létében és szellemében a “román kultúra és szokásrend”, no meg a “hatalmi érdekek” határaitra időről időre és a Ceaușescu-éra szellemtelenségének megfelelően felhívják a figyelmét. De, kérdezem Szilágyi Ákost, lehet-e egy irodalmat, mint akár egy társadalmi életet létrehozni, lényegét adni ennek a kultúrának csak a korlátozás révén?

Szilágyi Ákos feltehetően az Auschwitzban megélt majd megírt magyar visszaemlékezéseket is nemzetiségi magyar irodalomnak tekinti! Cikkének logikája mindenképpen ezt a következtetést követeli meg.

Az irodalmi kérdés persze hű tükörképe a nemzetiségi karakter társadalmi meghatározottságainak. És nemzetiséginek lenni is, mint olyan, megint csak kevésbé egyértelmű dolog. A mi részünkről mindaddig, amíg nem *választhatjuk* meg *mi magunk*, hogy a magyar „nemzethez” vagy „valamilyik” magyar „nemzetiséghez” tartozunk, addig nem vagyunk hajlandók nemzetiségben gondolkodni, még kevésbé nemzetiségi módon lojálisnak lenni; még ha „nemzetiséginek” leminősítve is kell élnünk. S ez feltehetően irracionális, alkalmasint idealista dacnak minősülhet Szilágyi Ákos marxista mentalitásában, de hát annál rosszabb, ugye, a tényeknek. És nekünk.

Az, hogy valaki a társadalmi-gazdasági feltételekből kiindulva próbálja egy kultúrélet determinált helyzetét és magát e kultúrát “megérteni”, értelmezni, felosztani, még ésszerűnek vagy természetesnek mondható. De az korántsem - s e tény sok mindenre visszakövetkeztetni enged -, hogy az elnyomás egy ilyen nyilvánvaló formájának kiszolgáltasson egy irodalmat csak azért, mert a helyzet megváltoztatásának *gyakorlati* feltételei pillanatnyilag nem adóttak.

Ugyanakkor az is a tényekhez tartozik - s Szilágyi Ákos honnan is tudna ezekről -, hogy a passzív ellenállás logikájának megfelelően, soha ilyen messze nem volt még a magyar és a román irodalmi kölcsönismeret, soha nem távolodtak el még ennyire egymástól ízlés, elkötelezettség, világlátás és tapasztalás dolgában és ezek tudati-érzelmi feldolgozásában, mint éppen ma. Természetesen ez is a politikai helyzet és ennek a társadalmi berendezkedésnek a következménye, de ez is csak azt mutatja, hogy Szilágyi Ákos nem kultúréletünkről, hanem politikai életünkről beszél, *s ami nem kis bűn: e politikai életre rábeszél!*

A mai magyarországi nem-hivatalos Erdély-kép többé-kevésbé pozitív. Igaz persze, hogy alig ismerik a magyarországi olvasók az Erdélyben megírt könyveket, de ez is csak a politikai áthallások irodalmat megelőző lecsapódásainak következménye. S ugyanakkor az a néma állásfoglalás is, amellyel a magyarországi emberek az erdélyi élet pozitív nemzet-tartalmát a hozzájuk eljutó kényszer-publikációk “feje fölött” próbálják kialakítani. Honnan tudhatná Szilágyi Ákos, hogy mi, erdélyiek is alig olvasunk “romániai magyar” irodalmat; legföljebb egyre gyarapodó indexes könyveinket, legföljebb a Magyarországon kiadott könyveinket,

melyek valamilyen furcsa véletlen folytán elkerülték a vámosok figyelmét, legföljebb kéziratot irodalmat...

Igaz, Erdélyben az irodalmi ellenállásnak *relatív*e tágabb, *relatív*e jobb örökségei voltak az elmúlt évtizedekben, mint Magyarországon. A cenzúra az első időkben a román munkák megrendszabályozásával volt elfoglalva, s egy magyar cenzorral - miután a marxista-moszkovita cenzoroktól valamilyen furcsa öngóllal megszabadított bennünket a román rendszer - még mindig könnyebb kijönni. Így aztán a sejtetések bizonyos, nem is olyan ezoterikus régiójában több közvetlen politikai áthallás érvényesülhetett, mint a mai Magyarországon. (Az utóbbi időben az ellentétes példák sajnos még mindig csak kivételek.) Igen, úgy tűnik, Szilágyi Ákos erről sem tudott. Így aztán megmagyarázhatatlan, azaz hogy félremagyarázhatóvá lett számára az utóbbi időben oly nagy számmal Magyarországra menekülő írók ottani "bizonytalan" kultúregzisztenciája. Erdélyben, magyar "alapon" lehet alkudni a cenzorral, aki itt csak állását, és nem perverz lelkiismeretét félti; mint tűnik, Magyarországon csak moszkvai alapon lehet... Szóval hogy is állunk ezzel a nemzetiségi irodalommal? Ez a szónoki kérdés persze korántsem nevetséges. Nem vonom kétségbe a magyarországi liberalizmus lehetőségeit, de felháborít és kétségbe ejt azoknak a politikai vaksága, akik meggondolatlanul Ady és Kemény Zsigmond példáján próbálják lemérni az *akkori* egyetemes magyar szellemiség ma érvényesülő minőségét, szemben e mai szétdarabolt magyar kultúrélet kényszer-, pluralizmusával". Véleményem szerint nem a magyar nemzetet és a magyar "nemzetiségeket" kell a pluralizmus Szilágyi Ákos által eltorzított, dogmásított kritériumaival szembeállítani, hanem az Impérium, ill. a Monarchia nagyon sok szempontból szűkös, mégis valóságos demokráciáját a mai kelet-európai rendszerek végletes terrorjával, s a kommunizmusnak mint ideológiának az európai embereszménytől teljesen idegen szellemével. Egy Ady Endre nem azért volt képes "zökkenésmentesen" megtenni az utat Érmindszenttől Budapestig, mert akkor a magyar szellemiséget a homogenitás jellemezte, hanem azért, mert ez a hivatalos szellemiség európai módon volt szabad. S a ma menekülésre készített íróink nem azért találnak igencsak mostoha hazára Magyarországon, mert egy más szellemkörből kell "oda" beilleszkedniük, hanem mert emigrációjukig dugdosott viszonylagos szabadságukat a KEOKH és egy, hitében romlott, nemzetáruló cenzúra menten elkobozza. Az erdélyi írók nem egyik magyarságból a másikba mennek át, hanem - egyetemes magyarságukat védelmezve - egyik politikai elnyomásból a másikba. S amíg az új elnyomás feltételeit latolgatják vagy ízlelgetik, sokszor védtelenek maradnak, s - mint azt Szilágyi Ákos példája mutatja a legjobban - aligha számíthatnak bármilyen segítségre.

(Ara-Kovács Attila)